

ЦРНОГОРСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЈЕТНОСТИ

СТАНА РИСТИЋ

УЛОГА КОНКУРЕНЦИЈЕ У
РЕГУЛИСАЊУ ЛЕКСИЧКЕ И
ФУНКЦИОНАЛНО-СТИЛСКЕ НОРМЕ

Посебан отисак из Зборника радова са научног скупа
„V лингвистички скуп Бошковићеви дани”;
Научни скупови, књ. 61; Одјељење умјетности, књ. 22.

Подгорица, 2003.

Стана РИСТИЋ /Београд/

УЛОГА КОНКУРЕНЦИЈЕ У РЕГУЛИСАЊУ ЛЕКСИЧКЕ И ФУНКЦИОНАЛНО-СТИЛСКЕ НОРМЕ

(на примеру именица са префиксима *не-*, *надри-* и *назови-*)

0. 1. Однос конкуренције лексичких јединица, како показују досадашња истраживања, испољава се у лексичком систему у виду раслојености лексикона једног језика на дијастратичком,¹ дијатопичком, функционалном и нормативном плану. Замењивост синонима, јединица са истим значењем, у једном контексту представља привремено „неприродно” стање, које се у динамици језичке употребе и језичког развоја разрешава расподелом истозначних јединица у различите слојеве активног и пасивног вокабулара, чија кумулативност пружа могућност не само за функционално нијансирање садржаја, него и за њихово индивидуално и колективно креативно исказивање. Ова могућност избора лексичких јединица са истим или сличним значењем, чини суштину лексичког нормирања, чија су правила најпотпуније дата у дескриптивним речницима. Њихова флексибилност и снага не заснива се на забранама употребе појединих конкурентних јединица, него на препорукама њихове правилне употребе. Тако установљена норма омогућава напоредно функционисање конкурентних лексичких јединица и успостављање системских односа међу њима, уносећи ред и тамо где он још није никаквим формалним дистинкцијама успостављен (исп. Симић 2000: 20).

0. 2. Зато под конкуренцијом лексичких јединица подразумевамо само системски допуштен, регуларан однос, који се не остварује у исказивању истих садржаја него у варирању истих садржаја на функционалном, стилском, прагматичком, експресивном и нормативном плану. Овакав вишеаспектни динамични однос који се заснива на синонимији, надилази њене статичне оквире, доводећи и сам појам синонимије у пита-

¹ Деловање конкуренције језичких средстава на динамику језичког развоја на дијастратичком плану истакао је и Маројевић у поменутом раду 2000: 43.

ње. Тако се данас у најновијим истраживањима радије говори о квазисинонимији и квазисинонимима, чији се односи истозначности, с обзиром на важност и других истакнутих планова, схватају у најширем смислу као односи еквивалентности. Напоредно функционисање конкурентних лексичких јединица одвија се заправо у оквирима таквих, еквивалентних односа.

0. 3. У лексичком систему без обзира да ли је у питању „унутрашња или спољашња конкуренција” истискивање конкурентних јединица из употребе „услед ових или оних предности” или услед замене једног језичког средства другим, „које се губи из неких својих унутрашњих слабости” (Маројевић 2000: 43),² не значи и њихово нестајање из језика, него се најчешће своди на њихово премештање у друге сфере употребе или потискивање у пасивни лексички слој.

1. 0. У раду ће се однос конкуренције разматрати на примерима именица са префиксима *не-*, *надри-* и *назови-*, типа: *непесник*, *ненаучник*, *нечовек*, *немајка*, *немуж*, *недруг*, *недруштво*, *непоезија*, *нелогичност*, *нељубав*; *надримајстор*, *надрилекар*, *надридругар*, *надрицивилизација*, *надрипоезија*, *надрикултура*; *назовипесник*, *назовидоктор*, *назовиљуди*, *назовимајка*, *назовидруг*, *назовидемократија*, *назовипоезија*, *назовилогичност*, *назовиљубав*,³ и то на основу корпуса из Речника САНУ.

1. 1. О конкуренцији префикса *не-* и неких других префикса у именичким образовањима у нашој досадашњој литератури писано је успут уз друге творбене или семантичке проблеме (в. Радовић-Тешић 2002: 117-125), али је било и радова посвећених односима конкуренције именичких образовања. Поменућемо рад Ж. Станојчића (2000: 153-160), у коме је овај однос разматран на примеру префикса *не-* и *без-* код именица типа: *безбрига*, *безвера*, *бездело*.

1. 2. За однос конкуренције творбених префиксалних средстава у лексичком систему битно је запажање овог аутора да говорниково језичко осећање полази од заједничког морфосинтаксичког значења речи са од-

² У наведеном раду Маројевић је истакао и различиту природу конкуренције језичких средстава у живом (народном) језику и у књижевном (литерарном) језику, поред осталог и зато што у конкуренцији у живом језику велику улогу играју законитости језичке економије, а у књижевном законитости песничке организације текста (2000: 43-44), с тим што бисмо ми те разлике више уопштили, па уместо појма „живи (народни) језик” употребили бисмо појам „неутрални језик”, а уместо појма књижевни језик појам „стилски маркиран језик”.

³ У раду се нећемо бавити творбеним аспектом именица наведеног типа, па ни проблемима типа творбе и типа афиксалних форманата, који су нам познати, али ћемо због Речника САНУ, одакле смо узимали корпус, наведени тип именица третирати и као сложенице, а разматране форманте као префиксе.

ређеним префиксима,⁴ и да у првом нивоу перцепције изједначава семантичка поља различитих префикса на основу заједничког смисла. За префиксе *без-* и *не-* то је смисао 'негације'. У даљем перципирању значења на нивоу модела то исто језичко осећање издиференцираће разлике, па нпр. префикс *без-* значи пре свега одсуство појма именованог основном речју, а *не-* одсуство са потпуним одрицањем датог појма (нав. дело: 157). Уже семантичко поље префикса *без-* реализује се у оквиру ширег семантичког поља префикса *не-*, и на тим разликама врши се даље диференцирање конкурентних језичких јединица са првог нивоа перцепције, при чему се, осим значења у ужем смислу, узимају у обзир и садржаји прагматичке, стилске и нормативне природе.⁵

1. 3. Тако је већ у наведеном раду назначено, а и овим нашим истраживањем потврђено, да су процеси изједначавања и диференцирања значења значајни механизми односа конкуренције. На процесу изједначавања различитих језичких јединица заснива се однос конкуренције, а на процесу њиховог диференцирања разрешава се тај однос, што саму конкуренцију чини значајном појавом у регулисању односа између јединица језичког, лексичког система.

2. 0. У даљем излагању покушаћемо да покажемо на који начин и у којој мери се реализује конкуренција именица са префиксима *не-*, *надри-* и *назови-*, која није јасно изражена на првом нивоу перцепције кад су у питању именице са префиксом *не-*, с једне стране и именице са префиксима *надри-* и *назови-*, с друге стране, што, поред осталог, показује лексикографска обрада ових именица у Речнику САНУ. Истозначност именичких сложеница са домаћим префиксима *надри-* и *назови-* и са страним префиксима *квази-* и *псеудо-*, па и њихов однос конкуренције већ су показани и у нашој литератури⁶ и у лексикографској обради самих пре-

⁴ Станојчић истиче да је код сложеница овог типа реч о граматичкој категорији у домену творбе речи, и да се и семантичке категорије морају установљавати на том нивоу, а не на нивоу појединачних лексема, како се то чини у лексикографији и лексикологији (нав. дело: 155), мада је и за системску и типску лексикографску обраду важно установљење граматичко-семантичких категорија.

⁵ На неке од њих указује и Станојчић у вези са префиксима *без-* и *не-* у именичким сложеницама: „А како је једновремено реч о експресивном потенцијалу језичких елемената, природно је што анализа узима у обзир и стилске импликације у грађењу речи” (нав. дело: 155).

⁶ О значењу префиксалних именица наведеног типа постоје већ нека истраживања у србистици, истина више о сложеницама са префиксом *не-* него о овим другим. О негираним именицама в. Радовић-Тешић 1986: 93-100 и Ристић 2002, а о именицама са префиксима *надри-* и *назови-* в. Радовић-Тешић 2002: 117-125. Код Стевановића (1975: 432-433) не помињу се сложене именице са префиксима *надри-* и *назови-*, а именице са префиксом *не-*, које су предмет нашег разматрања, сврстане су у различите групе. Код Клајна (2002: 185-186, 192) представљена су укратко префиксална образовања са префиксима *не-* и *надри-*.

фикса и њихових сложеница. Зато ћемо тај однос разматрати само у назначеној опозицији, при чему именице са страним префиксима *квази-* и *псеудо-* овом приликом нећемо узимати у обзир.

2. 1. Истозначност па и могући однос конкуренције наведених домаћих префикса, како показује корпус из Речника САНУ, остварује се у споју са следећим типовима именица: са именицама којима се именују лица, особе према делатности, занимању, професији, звању и сл. (*непесник, ненаучник, надримајстор, надрилекар, назовипесник, назовидоктор*), затим према моралним особинама (*нечовек, назовиљуди*); према породичним и међуљудским односима (*немајка, назовимајка; недруг, надридругар, назовидруг*); именицама са значењем резултата делатности (*непоезија, надрипоезија, назовипоезија*); са апстрактним именицама које означавају психичке, духовне и друштвене вредности (*нелогичност, назовилогичност; недруштво, надрицивилизација, назовидемократија*) и са именицама које означавају стања, осећања (*нељубав, назовиљубав*).

2. 1. 1. Сви префиксални типови именица, осим оних којима се именују лица према породичним и међуљудским односима, представљају новија образовања карактеристична углавном за књишки интелектуални и публицистички стил, а издвојени тип именица у Речнику САНУ је потврђен старијим изворима из народног језика и покрајинских говора и то са ограниченом стилском и емотивно-експресивном употребом.

2. 1. 2. На нивоу творбеног модела јављају се разлике у спојивости и дистрибуцији разматраних префикса са именицама наведеног типа, и то не само у истакнутој опозицији префикса *не-* са друга два префикса, него и у спојивости између истозначних префикса *надри-* и *назови-*. Префикси *не-* и *назови-* углавном се спајају са свим наведеним типовима именица, наравно, са различитом дистрибуцијом, док се префикс *надри-* не спаја са именицама у значењу породичних односа, а ретко и са именицама у значењу међуљудских односа; нашли смо само пр. *надридругар*.⁷

3. 0. Да бисмо указали на још неке видове изједначавања и диференцирања значења у конкуренцији префикса *не-*, *надри-* и *назови-*, навешћемо најзначајније семантичке и друге карактеристике самих префикса и именичких сложеница и то на основу њихове обраде у речнику САНУ, као и на основу прегледане литературе.

3. 1. 0. Значење префикса *не-* у Речнику САНУ дато је уопштено, на нивоу категоријалних сема, с обзиром на то да су сложенице овог типа исцрпно представљене у обиму од готово једног тома овог речника. То

⁷ Радовић-Тешић (2002: 125), на основу корпуса из Речника САНУ, навела је да се са префиксима *надри-* и *назови-* јавља само 17 творбених јединица са истом основом, мада констатује да се ова два префикса слободно спајају са апстрактним именицама и са именицама лица у исказивању емоционално-експресивне семантике, и да се не разликују ни по функционалном стилу.

је, кад су у питању сложени придеви, прилози и именице значење негирања онога што значи други део сложенице, а код неких именичких сложеница уз ово значење истакнуто је и негативно, пејоративно значење. У граматицама српског језика и у досадашњој литератури издвајају се значења одсуства, одрицања, умањавања (ублажавања) и искључивања садржаја исказаног основном речју; затим значење супротстављености и негативно значење у односу на значење основне речи.⁸ Код Радовић-Тешкић (1986: 96) издвојена су значења и функције префикса *не-* према логичко-семантичким категоријама, и то: (1) квалификаторска функција, са логичко-семантичком категоријом 'позитивно – негативно' и са значењем негативне супротности ономе што означава мотивациона основа; 2) функција чистог одрицања, са логичко-семантичком категоријом 'одсуство – присуство' и са значењем одсуства онога што значи мотивациона основа и 3) прелазни случајеви где се ове две функције преплићу, са логичко-семантичком категоријом 'јесте – није' и са значењем порицања, искључивања онога што значи мотивациона основа.

3. 1. 1. Однос конкуренције префиксалних именица са *не-*, *надри-* и *назови-* креће се у оквирима све три назначене логичко-семантичке категорије и то у различитој мери. Он је најизразитији у категорији 'позитивно – негативно', у којој је доминантно значење 'лош, рђав, 'неправи' + значење основне именице'. У савременом српском језику нарочито су продуктивна образовања из сфере делатности, занимања и сл., као и из сфере духовних и друштвених вредности, и то у књишком, интелектуалном стилу, типа: *непесник, некултура, нецена, нешкола, невестина, незнање*, која настају по моделу старијих образовања типа: *небрат, немајка, неотац, недруг*.

3. 1. 2. У Речнику САНУ наведене типове конкурентних именица са префиксом *не-* представљају примери типа: *непесник, неписац, нелекар, некритичар, ненаучник, некмет; нечовек, нељуди, невласт, негосподар, нејунак, немушкарац*,⁹ *некарактер, неличност, несорта, несој, несојлук, непатриота; незет, немајка, неотац, небрат, несин, немуж, нељуба; недруштво, неморал, неистина, нелогичност, неспособност; нељубав, несрећа* и др.

Оне су типски дефинисане, па се речничке формулације, које указују на њихово вредносно, негативно и непрототипично, контрафактивно значење, могу свести на следеће смислове: 'рђав, лош, зао, неспособан +

⁸ В. Стевановић 1975: 431; Грицкат 1961/62: 115-135; Павловић 1967: 241-246; Оташевић 1995/96: 88-95; Ристић 2000: 223-233.

⁹ У исказивању негативних, нетипичних особина мушкарца и жене одражени су и неки стереотипи носилаца српског језика о припадницима мушког, односно женског пола. О културолошкој, социолошкој и психолошкој условљености стереотипа о 'правом мушкарцу' и 'правој жени' в. Ивић М. 1995: 230-232.

именица у основи'; 'онај који се не понаша (према некоме) онако како би требало'; 'онај који нема типичне особине онога што казује именица у основи' и 'онај који се бави нечим на начин који не одговара значењу именице у основи'.

Нпр. **ненаучник** *онај који се не бави науком; онај који се бави науком на ненаучан начин (без научне основе, аргументације и сл.), надринаучник; немајка* *мајка без материнских осећања, зла, рђава мајка; нечовек* **1. а. рђав, лош човек**; покварењак хуља.

Примери показују да су и ове именице због вредносног, негативног значења експресивно маркиране. Именице са значењем из сфере занимања, професије и сл. примарно реализују вредносно, негативно значење ако основна реч садржи и смисао престижности, као у примерима типа: *ненаучник, ненаучност, неписац, непесник; непесништво, непоезија*. Именице које у погледу престижности нису маркиране, са префиксом *не-* примарно реализују значење негирања садржаја основне речи, са смислом 'онај који се не бави, који не обавља и сл. оно што основна именица значи': *некупац, неловац, непаор, несељак, неземљорадник*, а секундарно могу реализовати и вредносно, негативно значење, нпр. *непевач* 'онај који не пева; **онај који не пева добро**'.

3. 2. 0. У дефиницији префикса *надри-*, као првог дела сложеница, у Речнику САНУ наведено је да се њиме „казује да је оно што значи основна реч **лажно, самозвано, нестручно, тобоже, назови-**”. Контрафактивно и непрототипично значење префиксалних именица овог типа прецизније је одређено у дефиницији префикса *назови-*, који, као први део именичких и придевских сложеница, „казује да оно што значи основна реч **није у суштини такво, да је лажно, привидно, тобожње**”. У обе дефиниције успостављена је еквиваленција између ова два префикса, а оба су испоређена са префиксима *квази-* и *псеудо-*.¹⁰

Навешћемо примере са префиксима *надри-* и *назови-*, који илуструју све наведене типове конкурентних именица и њихову дистрибуцију префикса: *надривојник, надримајстор, надрипчелар, надрисвирач, надриговорник, надрипесник, надриписац, надрипискарало, надрикњижевник, надрифилозоф, надристоричар, надрикритичар, надриполитичар; надридругар; надринтелигенција, надрицивизација; надридрама, надритрагедија, надрипоезија, надристих, надрикњижевност, надришала; назо-*

¹⁰ Истозначност и негативна експресивна обојеност наведених префикса представљена је и код Радовић-Тешкић, по којој префикси *надри-*, *назови-*, *квази-* и *псеудо-* служе за исказивање неистинитости, и по којој избор ових синонимичних средстава зависи од стила, па се најчешће срећу у интелектуалним и новинско-публицистичким текстовима, а ретко у народном језику. (2002: 117-125). О овим префиксима и њиховом значењу неистинитости в. и Приручна граматика 1979: 267, а о префиксу *надри-* в. Клајн 2002: 192.

видоктор, назовиисторичар, назовинаучник назовимајстор, назовипесник, назовикњижевник, назовиписац, назовикритичар, назовистручњак, назовипоручник; назовиљуди, назовивлада, назовивојска, назовишкола; назовибрат, назовисестра, назовимајка, назовиотац, назовидруг, назовипријатељ; назовидоказ, назовикритика, назовиустав, назовипроглас; назовилогичност, назовиспособност, назовиморал; назовиљубав, назовисрећа.

Типске дефиниције именица са овим префиксима могу се свести на формулације, чији смисао, такође, указује на њихово контрафактивно, непрототипично и вредносно, негативно значење, и то као: 'онај који није прави, лажни, тобожњи'; 'неспособан, нестручан, неук; без (одговарајуће) вредности, неаргументован, лош, неуспео + значење основне именице'; 'самозвани, слаб, лош, рђав + именица у основи'; 'онај који је без (одговарајуће) стручне квалификације, знања, талента; оно што је без праве вредности'; 'онај који се бави нечим без потребне стручности, знања, који је нестручан'.

Нпр. **надриписац лош, слаб писац, пискарало; надридругар лош другар, вајни, никакав друг; назовидоктор лажни, тобожњи доктор (без потребних квалификација), надридоктор, надрилекар; назовиписац лош, слаб писац, надриписац, надрикњижевник; назовибрат онај који није прави брат (некоме); рђав, несавестан брат; назовиистина лажна истина, неистина; назовиспособност привидна способност, неспособност.**

3. 2. 1. Издвајајући семантичке функције префикса *надри-* и *назови-* (као и страних *квази-* и *псеудо-*), Радовић-Тешић (2002: 125) указује на њихове три експресивне нијансе: 1) неко или нешто је лажно, неистинито само по себи; 2) или се као такво представља слушаоцу и 3) или тако изгледа по оцени других. Истакнуте експресивне нијансе ових префикса као експонената експресивног говорног чина, одговарају различитим позицијама тачке гледања у доношењу негативне оцене о фактивности именованог садржаја. Исказивање ове позиције представља још једну њихову заједничку особину са префиксом *не-*. Наиме, и префикс *не-* у наведеним конкурентним именичким образовањима јавља се као експонент експресивног говорног чина, а негативна оцена о фактивности именованих садржаја долази од самог говорника и директно се упућује примаоцима поруке, слушаоцима. По исказивању оцене најчешће из позиције говорника префикс *надри-* је сличнији префиксу *не-* него истозначном префиксу *назови-*. Ово одсуство дистанце у исказивању оцене појачава експресивну изражајност префикса *не-* и *надри-*, који се јављају као равноправна, конкурентна средства у истим стилски обојеним контекстима. Префикс *назови-* ту оцену исказује из позиције именованог садржаја или, што је још типичније, из позиције трећег лица, тако да због присутне дистанце има слабију експресивну изражајност од друг два префикса. То

га у односу на њих чини неравноправним, неконкурентним средством у истим стилски маркираним контекстима.

4. 1. Изједначавање значења префикса *не-* и значења префикса *надри-* и *назови-* реализује се, такође, на нивоу појединачних лексема, иако то у лексикографској обради није транспарентно представљено. До изједначавања значења долази на основу заједничког смисла који се перципира из преклапања различитих значења ових префикса у семантичком пољу оцене. У питању су два значења: 1) контрафактивно значење, значење одсуства правога, прототипичног сдржаја који се именује основном речју, и које се реализује као примарно значење префикса *надри-* и *назови-*, а као једно од секундарних значења префикса *не-* и 2) значење негативног, лошег, сдржаја, које се реализује као једно од примарних значења префикса *не-*, а као секундарно значење префикса *надри-* и *назови-*. Процес идентификације значења показују и неке речничке дефиниције именичких сложенница у којима се наводе синоними са неким од разматраних префикса. Тако је за *ненаучник* наведен синоним *надринаучник*, за *непесник* *назови-песник*, за *назовиистина* *неистина* и за *назовилогичност* *нелогичност*.

4. 2. Показано преклапање значења префикса у семантичком пољу негативне оцене сврстава их у исти ред јединица – у семантичке операторе који исказују одсуство 'правога', прототипичног, својства, на основу кога се одређена јединка сврстава у категорију коју реч у основи сложеннице именује. С обзиром на наведена значења именица из сфере делатности и међуљудских, родбинских и др. односа, као и наведених типова апстрактних именица, у питању су не иманентна (апсолутна) него стечена, релативна својства, чија се мера прототипичности у моралном, естетском и стручном, професионалном смислу у српском језику обавезно исказује одредбама категоризовања, прилошким и придевским изразима који ближе одређују видове категоризовања.¹¹ Оне могу бити позитивне и негативне. О најбитнијим карактеристикама позитивних одредби и о неким најважнијим проблемима њихове спљивости писала је Ивић М. 1995: 225-236. У питању су одредбе категоризовања – семантички оператори типа: *прави, типичан, аутентичан, суштински, чисти, потпуни, идеални* и сл. (*Она је права/типична мајка/жена, Он је прави/типични песник/мушкарцац* и сл.). Разматране одредбе својим присуством уз општи назив *У*, по Ивић М. на овај или онај начин истичу једно исто: „да дати појединац *Х* јесте оно што саопштава *У*. Понекад, међутим, треба истаћи баш супротно: да *Х* није *У*. У српском се за детерминацију категоризовања у том негативном смислу искоришћавају изрази *лажни* и *квази*: *Он је лажни пророк, Она је квази научник* и сл.” (нав. дело: 235).

¹¹Ивић М. смисао пропозиције категоризовања одређује као проглашавање дате појаве *Х* представником појмовне категорије коју исказује општа именица *У*, при чему се одредбама категоризовања утврђује следеће: да ли је *Х* још нешто осим *У*; да ли је *Х* у сваком погледу *У* и да ли је *Х* на најпримеренији начин *У* (1995: 225).

4. 3. Одредбе другог типа ауторка је навела само као могућност за исказивање одрицања прототипичног својства, као и његове мере одсутности при актуелизацији одређених садржаја. Управо, наши разматрани творбрни форманти *не-*, *надри-* и *назови-*, као и наведени „израз” *квази*, односно префикс *квази-*, лексикализују детерминацију категоризовања у истом, негативном смислу, спајајући се са именицама истог значења. Тако се и на семантичком и на творбеном плану ови префикси јављају као конкурентна средства за исказивање наведених садржаја. Па је нпр. ’неправа, лоша, рђава мајка’ и *немајка* и *назовимајка*, или ’неправи, лош, неталентовн песник’ је и *непесник* и *надрипесник* и *назовипесник*.¹² У дефиницији сложеница овог типа употребљава се и негирана конструкција са одредбом *прави*: „који није прави”, ’неправи’ (нпр. **назовибрат онај који није прави брат некоме**; *рђав, несавестан брат*). Конкурентни префикси спајају се са именицама са позитивним значењем или са неутралним именицама. Међутим, у оба случаја префикси реализују вредносно значење негативне оцене, иако, према дефиницијама у Речнику САНУ, реализују два значења, чији се смисао може формулисати на следећи начин: 1) ’рђав, лош – ’неправи’ + значење основне именице’ и 2) ’који није оно (што основна именица значи), који није прави, неправи – ’рђав, лош’¹³ + значење основне именице’. Због показаног и већ наведеног преклапања префиксалних значења у семантичком пољу оцене, у речничком дефинисању префиксалних именица, као што показују и неки наведени примери, често нису на прави начин издиференцирана различита префиксална значења. Ова неиздеференцираност у Речнику САНУ прикрива функционално-стилску маркираност префиксалних именица, која им у савременом српском језику омогућава распоређивање у различитим функционалним стиливима: научно-популарном и есејистичком, с једне, и публицистичком и разговорном, с друге стране, мада у сваком од њих функционишу као експресиви са негативним конотацијом.

5. 0. На основу показане еквивалентности префикса *не-*, *надри-* и *назови-* и њихових именичких образовања може се поставити следећа питање: зашто ова еквивалентност није до сада уочена на нивоу модела? Одговор на ово питање лежи у више лингвистичких разлога.

5. 1. Наиме, већ смо истакли да се заједнички смисао префикса *не-* и префикса *надри-* и *назови-* перципира на значењима која су различито

¹² О одредбама категоризовања, о њиховим типовима и њиховој дистрибуцији зависној од семантике прототипског имена, као и о културолошким и другим нелингвистичким и лингвистичким факторима који утичу на избор типичних особина и концептуализацију прототипичног појма в. Ивић М. 1995: 225-236.

¹³ Основно значење придева *неправи* у Речнику САНУ је овако дефинисано: који нема сва битна својства, особине нечега, који није прави, истински, стварни; привидан, лажан.

рангирана у хијерархијској уређености њихових полисемних структура. Оваква еквивалентност која се не заснива на правој синонимији, као регуларном односу истозначних језичких јединица, теже је уочљива на нивоу модела. Примарно значење префикса *надри-* и *назови-* реализује се као секундарно на самој периферији сложене полисемне структуре префикса *не-*, и то више као нијанса његових примарних значења негативног садржаја и одсуства садржаја. Значење негативног садржаја код префикса *надри-* и *назови-* јавља се као њихово секундарно значење, и то у лексикогефској идентификацији најчешће једва изнијансирано и неиздвојено као посебно значење.

Међутим, без обзира на неуједначени ранг наведена синонимна значења префикса у именичке сложенице уносе експресивну маркираност, што их чини конкурентним творбеним средствима у исказивању експресивних садржаја на функционалном и стилском плану.

5. 2. Други разлог видимо у чињеници да разматрани префикси нису истога творбеног ранга ни по продуктивности ни по броју ни по учесталости употребе. Префикс *не-*, и кад су у питању именичке сложенице, по свим истакнутим карактеристикама заузима значајније место у творбеном систему српског језика од друга два префикса.

Међутим, и ова разлика губи значај у односу на чињеницу да се продуктивност творбеног модела сва три наведена префикса реализује кроз индивидуалну употребу именичких лексема,¹⁴ што њих и њихове префиксе чини конкурентним средствима и на плану идиолекатске употребе лексичких јединица.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

- Грицкат 1961/62 Грицкат Ирена, О неким проблемима негације у српскохрватском језику, *Јужнословенски филолог XXV*, Београд, 115-135.
 Ивић М. 1995, Ивић Милка, *О зеленом коњу, Нови лингвистички огледи*, Словограф, Београд, 225-236.
 Клајн 2002 Клајн Иван, *Творба речи у савременом српском језику*, Први део Слагање и префиксација, Београд.
 Маројевић 2000 Маројевић Радмило, Конкуренција језичких средстава и динамика језичког развоја, *Научни састанак слависта у Вукове дане 29/1*, Београд, 43-50.

¹⁴ На основу продуктивности и постојаности овог творбеног модела у српском језику, као и на основу отворености његовог система, без обзира на индивидуалну употребу префиксалних именица, не може се говорити о њиховој околиналности, како се то иначе у неким нашим приручницима и радовима истиче (исп. Радовић-Тешић 1986: 93-100 и 2002: 117-125 и Клајн 2002: 192)

- Оташевић 1995/96 Оташевић Ђорђе, Значење придева са префиксом *не-*, *Наш језик XXX/1-5*, Институт за српски језик САНУ, Београд, 88-95.
- Павловић 1967 Павловић Миливоје, Негационе вредности у реченици, *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*, књига X, Нови Сад, 241-256.
- Приручна граматика 1979 *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika*, Školska knjiga, Zagreb.
- Радовић-Тешић 1986 Радовић-Тешић Милица, Творба именица с префиксом *не-* у савременом српскохрватском језику, *Научни састанак слависта у Вукове дане 16*, Београд, 93-100.
- Радовић-Тешић 2002 Радовић-Тешић Милица, *Именице с префиксима у српском језику*, Библиотека Јужнословенског филолога, нова серија, књ. 20, Институт за српски језик САНУ, Београд, 117-125.
- Речник САНУ *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, Институт за српски језик САНУ, Београд.
- Ристић 1999 Ристић Стана, Неке карактеристике придева с префиксима *о-* и *по-* у савременом српском језику, *Наш језик XXXII/1-2*, Институт за српски језик САНУ, Београд, 57-67.
- Ристић 2000 Ристић Стана, Конкуренција неких лексичких и граматичких средстава у градирању прагматичке квантификације, *Научни састанак слависта у Вукове дане 29/1*, Београд, 223-233.
- Ристић Стана 2002 Ристић Стана, Неки аспекти функционалног раслојавања језика на лексичком нивоу, *Научни састанак слависта у Вукове дане 32*, Београд (рад примљен за штампу).
- Симић 2000 Симић Радоје, Алтернација и варијација – два типа знаковних функција, *Научни састанак слависта у Вукове дане 29/1*, Београд, 13-25.
- Станојчић 2000 Станојчић Живојин, Префикси *без-* и *не-* у сложеницама с именицом, *Научни састанак слависта у Вукове дане 29/1*, Београд, 153-160.
- Стевановић 1975 Стевановић Михаило, *Савремени српскохрватски језик I*, Научна књига, Београд.

Stana RISTIC

THE ROLE OF COMPETITION IN REGULATION OF THE LEXIC
AND FUNCTIONAL-STYLISH NORM

(on example of nouns with prefixes *ne-*, *nadri-* and *nazovi-*)

Summary

In this paper we have discussed the relation of competition of the units of lexic level on the example of the nouns with prefixes *ne*, *nadri-* and *nazovi-*. On basis of pointed similarities and differences among the prefixes *ne-*, *nadri-* and *nazovi-*, as well as nouns with those prefixes of type: *nepesnik*, *nadripesnik*, *nazovipesnik*; *nečovек*, *nazovičovек*, *nadridrugar*; *nemajka*, *nazovimajka*; *nedruštvo*, *nadricivilizacija*, *nazovidemokratija*; *nepoezija*, *nadripoezija*, *nazovipoezija*; *neljubav*, *nayoviljubav*, we have pointed to the most essential linguistic factors which define the relations among these lexic units as the relation of competition. This research of ours has also demonstrated that the relation of competition of lexic units is a temporary state which reflects the dynamics of their use which is solved by the distribution of units of the same meaning in various strata of active and passive vocabulary on basis of versatile linguistic parameters: semantic, pragmatic, expressive, functional, stylish and normative.